

QATAR TASHQI SIYOSATIDA TINCHLIK KONSEPSIYASI

Fayzullayev Azamat,

Toshkent davlat sharshunoslik universiteti

07.00.05 - Xalqaro munosabatlar va tashqi siyosat tarixi

ixtisosligi 1-bosqich doktoranti

E-mail: azamatfayzullayev417@gmail.com

Ilmiy rahbar: PhD, dotsent Ikromov Shavkat Iskandarovich

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Qatarning Fors ko‘rfazi mintaqasida yangi geosiyosiy kuchga aylanishi hamda uning tashqi siyosatida belgilangan ustuvor yo‘nalishlardan biri xalqaro vositachilik, nizolarni tinch yo‘l va kelishuvlar asosida hal etish siyosatining shakllanish tarixi tahlil etilgan. Qatar amiri shayx Tamim bin Hamad Ol Tanining mahalliy va xalqaro miqyosda bergan bayonotlari, xalqaro kelishuvga erishish uchun amalga oshirgan ishlarining mavzuga doir qismlari o‘rganilgan. Maqolani yozishda ingliz va arab tillarida yozilgan maqola va ular joylangan internet manbalarining rasmiy adabiyotlaridan foydalanilgan.

Kalit so‘zlar: neft, amir Tamim bin Hamad, xalqaro huquq normalari, konsepsiya, kelishuv, sammit, agressiya, pozitsiya, rezolyutsiya.

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируется история становления Катара как новой геополитической державы в регионе Персидского залива и формирования одного из приоритетов его внешней политики – международного посредничества, мирного урегулирования конфликтов путем соглашения. Изучены соответствующие фрагменты заявлений эмира Катара, шейха Тамима бин Хамада Аль Тани, на местном и международном уровнях, а также работа, проделанная для достижения международного соглашения. Статья написана на английском и арабском языках, при написании использовались официальные источники в интернете, где они размещены.

Ключевые слова: нефть, эмир Тамим бин Хамад, международное право, концепция, соглашение, саммит, агрессия, позиция, резолюция.

ABSTRACT

This article analyzes the history of Qatar’s emergence as a new geopolitical power in the Persian Gulf region and the formation of one of the priorities of its foreign policy - international mediation, the peaceful resolution of conflicts by agreement. The relevant parts of the statements made by the Emir of Qatar, Sheikh

Tamim bin Hamad Al Thani, at the local and international levels, and the work carried out to achieve an international agreement are studied. The article was written in English and Arabic and the official literature of the Internet sources where they are located were used in writing the article.

Keywords: oil, Emir Tamim bin Hamad, international law, concept, agreement, summit, aggression, position, resolution.

KIRISH

Qatar – Fors ko‘rfazi davlatlari orasida o‘zining xalqaro ta’sir doiralari ega ekanligi bilan ajralib turadigan mamlakat. 1995-yildan beri Qatar Yaqin Sharq mintqasidagi voqealarda kuzatuvchilik maqomidan chiqib faol siyosiy kuchga ega ekanligini namoyon etmoqda. Jumladan, uning 2004-yilda qabul qilingan konstitutsiyasining yettinchi moddasida shunday deyilgan: ¹ “Qatar davlati o‘z tashqi siyosatini quyidagi prinsiplarga asoslanib olib boradi:

- 1) Xalqaro tinchlik va xavfsizlikni mustahkamlash;
- 2) Davlatlar o‘rtasidagi nizolarni tinch yo‘l bilan hal qilish;
- 3) Boshqa davlatlarning ichki ishlariga aralashmaslik;
- 4) Xalqlarning o‘z taqdirini o‘zi belgilash huquqini hurmat qilish;
- 5) Xalqaro hamkorlikni rivojlantirish”.

Bu modda Qatar tashqi siyosatining tinchlikparvar va diplomatik yo‘nalishini o‘zida aks ettiradi. 1995-yil iyunda Qatar amiri Hamad bin Xalifa Ol Tani hokimiyatga kelganidan so‘ng, mamlakatga ExxonMobile, Shell va Chevron yirik neft kompaniyalarining investitsiyalari jalb etildi. ² Neft eksportidan tushadigan daromadning salmoqli qismi Qatarining tashqi siyosiy konsepsiyasini amalda bajarish uchun sarflana boshladi. Bundan ko‘zlangan asosiy maqsadlardan biri Arabiston yarimorolida doimo ustunlikka erishib kelayotgan Saudiya Arabistoni manfaatlaridn tashqari o‘z ta’sir doirasini shakllantirish hamda uni xalqaro maydonda namoyish etish bo‘lgan. 1997-yilda Qatar ayollarga saylov huquqini bergan birinchi arab davlati bo‘ldi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Maqolani yozish jarayonida 2004-yili qabul qilingan Qatar konstitutsiyasi hamda uning 7-moddasi alohida ko‘rib chiqildi, unda aks ettirilgan davlat tashqi siyosatining ustuvor yo‘nalishlarini belgilashga doir Qatar amirining xalqaro miqyosdagi ma’ruzalarni tahlil qilindi. Al-Jazeeraning 1996-2025-yillar oralig‘ida chop etilgan ilmiy va publitsistik maqolalaridan tashqi siyosiy konsepsiyani belgilab

¹ https://www.gco.gov.qa/wp-content/uploads/2024/12/permanent_constitution_state_qatar_en.pdf

² الديوان الأميري | صاحب السمو الأمير الوالد الشيخ حمد بن خليفة آل ثاني (apa6.). www.diwan.gov.qa

beruvchi qismlari tadqiqot ishini yaratish jarayoniga jalb etildi. Ilmiy tadqiqot ishini yaratishda tarixiy qiyoslash hamda xronologik metodlardan foydalanildi. Qatarning 1996-yildan keyingi faol tashqi siyosiy aloqalari hamda xalqaro nizolarni tinchlik yo‘li vositasida hal etishdagi roli va ahamiyati o‘rganildi.

MUHOKAMA. Qatarning 2023-yildan beri Yaqin Sharq mintaqasida davom etib kelayotgan G‘azo sektoridagi gumanitar inqirozga faol siyosiy aralshuvi, u yerda yuz berayotgan Isroilning xalqaro agressiyasini qoralashi muhokama qilindi. Isroil va G‘azo sektoridagi qurolli guruhlar o‘rtasida otashkesim masalalarini hal etish, har ikki tomonni xalqaro huquq normalarini himoya qilgan holda tartib-intizomga chaqirish hamda muammolarni tinch yo‘l bilan hal etishdagi sa’y-harakatlari atroflicha ko‘rib chiqildi.

Isroilning 2023-yil oktabrdan buyon G‘azo sektoriga bo‘lgan tajovuzi davomida Qatar davlati arab va xalqaro diplomatik sahnada bu hudud aholisining qon to‘kilishini to‘xtatish va barqaror kelishuvga erishish uchun o‘zining siyosiy va gumanitar imkoniyatlarini ishga solmoqda. Qatar Misr Arab Respublikasi va Amerika Qo‘shma Shtatlari bilan hamkorlikdagi tarixiy vositachilik sa’y-harakatlarida hal qiluvchi rol o‘ynadi. Bu voqea G‘azoda sulh e‘lon qilinishiga va 2025-yil 15-yanvarda Isroil hukumati va G‘azodagi HAMAS guruhi o‘rtasida harbiy asirlar va mahbuslarning almashinuviga olib keldi. Ayni paytda mamlakat amiri Shayx Tamim bin Hamad Ol Tanining Falastin da‘vosini qo‘llab-quvvatlash va G‘azoga bo‘lgan tajovuzni qoralash borasidagi qat’iy pozitsiyalari, uning G‘azodagi vaziyatni muhokama qilish uchun o‘tkazilgan arab, islom, xalqaro sammit va yig‘ilishlardagi faol ishtiroki orqali yuzaga chiqdi.³

Shayx Tamim bin Hamadning nutqlari Qatarning diplomatik sa’y-harakatlarga va Falastin xalqining huquqlarini himoya qilish bo‘yicha qo‘shma arab harakatlarini kuchaytirishga qat’iy sodiqligini aks ettirdi va ishg‘olni davom ettiruvchi yoki G‘azodagi geosiyosiy landshaftni uning aholisi hisobiga qayta shakllantirishga qaratilgan har qanday yechimlarni rad etish, mintaqada barqarorlikni ta‘minlashga qaratilgan strategik yechimlarni o‘z ichiga oladi.⁴

Misr Arab Respublikasining Qohira shahrida Falastindagi voqealarni, xususan, G‘azo sektoridagi vaziyat va sektorni qayta qurish rejasini muhokama qilish uchun bo‘lib o‘tgan favqulodda arab sammiti doirasida Falastin muammosi hamda G‘azo sektori va uning aholisi kelajagi bo‘yicha arablarning pozitsiyalarini muvofiqlashtirishga intilishlar ortib bormoqda. Ushbu sammit mintaqaviy va xalqaro jarayonlarning jadal sur‘atlarda o‘tishi, ayniqsa, ommaviy axborot

³ <https://www.bbc.com/news/articles/cy5klgv5zv0>

⁴ <https://strategiecs.com/en/analyses/the-second-arab-islamic-summit-timing-and-contextual-implications>

vositalarida G‘azodagi “urushdan keyingi kun” rejalari haqida gap-so‘zlar kuchaygan bir pallaga to‘g‘ri keladi, bu bosqichda Isroil ishg‘oli o‘z tajovuzkorligi natijasida yuzaga kelgan vayronagarchilikdan foydalanib, mintaqadagi geosiyosiy landshaftni o‘zgartirish uchun yangi faktlarni kiritishga intiladi. Bu harakatlar G‘azo aholisining kelajagi haqida qonuniy xavotirlarni keltirib chiqarmoqda, bu esa falastinliklarning huquqlarini himoya qilishni kafolatlaydigan, ularning davom etayotgan azob-uqubatlariga barham beradigan adolatli va barqaror yechimni talab qiladigan yagona arab pozitsiyasini talab qiladi.

NATIJALAR. Bir qancha xalqaro forumlarda Qatarning pozitsiyasi shundan iboratki, u Iordan daryosining g‘arbiy sohili va G‘azo sektori aholisini o‘z yerlaridan mahrum qilishni yoqlamaydi. 2023-yil 11-noyabrda Saudiya Arabistoni poytaxti Ar-Riyodda bo‘lib o‘tgan favqulodda qo‘shma arab-islom sammitida mamlakat amiri Shayx Tamim bin Hamad Ol Tanining nutqi tajovuz kuchayib borayotgan bir paytda Qatarning keyingi pozitsiyalari uchun poydevor bo‘lib, uning xalqaro miqyosdagi keskin tanqidiga sabab bo‘ldi. Isroilning G‘azo aholisiga qarshi urush jinoyatlari bo‘yicha xalqaro hamjamiyat tomonidan ishg‘olning oldini olish choralarini ko‘rish, falastinliklarning himoyasini ta‘minlash, gumanitar yordamning cheklovlarisiz va shartlarsiz kelishini kafolatlash uchun jamoaviy harakatlar zarurligini ta’kidladi.⁵

Amir o‘z nutqida: “Qatar davlati birodar Falastin xalqining taqdiri adolatli hal etilishini qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha o‘zining tarixiy pozitsiyasida sobitdir. Bu muammoning yagona barqaror yechimi xalqaro qonuniylik rezolyutsiyalari va xalqaro hamjamiyat tomonidan yechim bo‘lgan Arab tinchlik tashabbusi asosida adolat asoslarini o‘rnatishdir” – dedi. Sammitdagi ishtirokidan so‘ng, amir “X” ijtimoiy tarmog‘idagi rasmiy sahifasida shunday izoh qoldirdi: “G‘azoda davom etayotgan urush jinoyatlari bizning islomiy davlatlarimizdan mamlakatlarimizning salmog‘i va ahamiyatiga to‘g‘ri keladigan qat’iy pozitsiya va to‘xtatuvchi qadamlar qo‘yishni talab qilmoqda, bu esa nafaqat islomiy jinoyatlar, balki arab jinoyatlari bilan bog‘liq jinoyatlarga nisbatan xalqlarimizning pozitsiyasi va his-tuyg‘ulariga mos keladi”.⁶

2023-yil 5-dekabr kuni Doha shahrida bo‘lib o‘tgan Fors ko‘rfazi hamkorlik tashkilotining Oliy kengashi sessiyasi ochilishida so‘zlagan nutqida Qatar amiri Falastin xalqi, ayniqsa, G‘azo sektorida boshdan kechirgan fojiali hodisalarga to‘xtalib o‘tdi. Uning ta’kidlashicha, sammit misli ko‘rilmagan gumanitar inqiroz davrida o‘tmoqda va “Falastinda sodir bo‘layotgan voqealar insoniyatga qarshi

⁵ <https://www.oic-oci.org/en/news/3729>

⁶ <https://www.spa.gov.sa/en/N1995299>

jinoyatdir. Bu jirkanch jinoyatning davom etishiga ruxsat berish xalqaro hamjamiyat uchun uyatdir”.⁷

Qatar amiri, shuningdek, Birlashgan Millatlar Tashkilotini Isroil ishg‘ol kuchlari tomonidan Falastin xalqiga qarshi sodir etilgan qirg‘inlar yuzasidan xalqaro tergov o‘tkazishga chaqirib, Xavfsizlik Kengashidan qonuniy mas‘uliyatni o‘z zimmasiga olishini, Isroilni Falastin muammosini xalqaro qonuniylik rezolyutsiyalari va “Arab tinchlik tashabbusi” orqali adolatli hal etish uchun ishonchli muzokaralarga qaytishga majburlashni talab qildi.⁸ Amirning ta’kidlashicha, qiyinchilik G‘azo muammosini hal qilishda emas, balki butun Falastin hududidan Isroil harbiy kuchlarini olib chiqish va Falastinda yangi tuzilmalar barpo etishdadir.

Mamlakat amiri Shayx Tamim bin Hamad Ol Tanining sa’y-harakatlari faqat arab mintaqasi va Fors ko‘rfazi o‘lchovlari bilan cheklanib qolmay, balki xalqaro maydonga chiqishni ham nazarda tutadi. 2024-yil sentabr oyida Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 79-sessiyasidagi nutqida amir G‘azo sektorida Falastin xalqiga qarshi ochiq tajovuz eng vahshiy va jirkanch bo‘lib, insoniy qadriyatlar, xalqaro nizomlar va me’yorlarga zid bo‘lgan voqea ekanligini ta’kidlab, sodir bo‘layotgan voqealar urushning eng keng tarqalgan turi emas, balki, bir tomonlama qirg‘in ekanligini eslatdi.⁹

Shuningdek, u qardosh Falastin xalqining yetti yarim yildan ortiq davom etgan gumanitar fojiasi xalqaro hamjamiyat va uning institutlari uchun dog‘ ekanligini ta’kidladi. Agar zudlik bilan o‘t ochishni to‘xtatish va Isroilning barcha arab yerlarini bosib olishini to‘xtatishga olib keladigan aniq qadamlar qo‘yilmasa, Yaqin Sharqda va butun dunyoda xavfsizlik, tinchlik va barqarorlik to‘g‘risida hech qanday ma’no yo‘qligini eslatdi. Amirning ushbu tarixiy nutqi arab va xalqaro ommaviy axborot vositalari tomonidan katta e’tiborga sazovor bo‘lib, unda Oliy hazratlari ishg‘olni tugatish va mustaqil Falastin davlatini barpo etish yo‘lida harakat qilish muhimligi hamda G‘azo xalqining azob-uqubatlariga chek qo‘yish zarurligi to‘g‘risida e’tirof etilgani haqida xabar berildi. Qatarining adolat va tinchlikka erishish yo‘lidagi sa’y-harakatlariga umid qilayotgan Falastin ham ushbu tashabbusga ijobiy javob qaytardi.

Falastin masalasiga bo‘lgan qat’iy yondashuvini davom ettirib, 2024-yil oktabr oyida Dohada bo‘lib o‘tgan Osiyo hamkorlik muloqoti uchinchi sammitining ochilishida so‘zlagan nutqi chog‘ida amir Qatar davlatining Falastin huquqlari va G‘azo sektori aholisining azob-uqubatlarini yengillashtirishga qaratilgan sa’y-

⁷ <https://thearabweekly.com/qatar-shifts-position-extremism-west-questions-dohas-role-hamas-attack>

⁸ <https://english.aawsat.com/gulf/4710246-gcc-leaders-meet-doha-stress-need-truce-gaza>

⁹ <https://sdg.iisd.org/events/79th-session-of-the-un-general-assembly-unga-79/>

harakatlarini qo‘llab-quvvatlash borasidagi pozitsiyasini mustahkamladi.¹⁰ Bu nutq uning Birlashgan Millatlar Tashkilotining 79-sessiyasida bildirgan aniq pozitsiyalarining kengaytmasi bo‘lib, u Isroil ishg‘oli G‘azoda Falastin xalqiga qarshi genotsid jinoyatlarini amalga oshirayotganini, xalqaro hamjamiyatning kuchsizligi va uning davom etayotgan qonunbuzarliklariga e‘tibor bermasligidan foydalanib, G‘azo sektorini odamlarni ko‘chirish uchun yaroqsiz hududga aylantirayotganini tasdiqladi. Uning ta‘kidlashicha, Isroil tajovuzlari faqat G‘azo sektori bilan cheklanib qolmagan, balki Livanda ham Isroilning harbiy hujumlari avj olgani, yuzlab begunoh qurbonlar va bir milliondan ortiq fuqarolarning uy-joyini tashlab ketgani xalqaro huquq normalarining qo‘pol ravishda buzilishiga olib kelgan.

Isroil G‘arbiy sohildagi aholi punktlarini kengaytirish, uni qo‘shib olishga yoki hech bo‘lmaganda uning ayrim qismlarini qo‘shib olishga tayyorgarlik ko‘rish orqali ishg‘olni mustahkamlashdagi xalqaro muvaffaqiyatsizlikdan foydalanmoqda, bu esa ushbu rejalarni to‘xtatish uchun shoshilinch xalqaro chora-tadbirlarni talab qiladi.

Qatarining ushbu pozitsiyalari shuni nazarda tutadiki, xalqaro xavfsizlik va barqarorlikka faqat adolatli va keng qamrovli tinchlik kelishuvlari orqali erishiladi, bu esa 1967-yil iyundagi Falastin chegaralarida poytaxti Sharqiy Quddus bo‘lgan mustaqil Falastin davlatini barpo etishga olib keladi. Amir har doimgidek Falastin masalasini qo‘llab-quvvatlovchi va uning adolatli taqdirini yo‘q qilishga urinishlarni rad etishini ta‘kidladi. 2024-yil noyabr oyida Ar-Riyodda bo‘lib o‘tgan, Isroilning G‘azo va Livanga bo‘lgan tajovuzini to‘xtatish yo‘llarini muhokama qilishga bag‘ishlangan favqulodda qo‘shma arab-islom sammitida ishtirok etib Falastin masalasini himoya qilish uchun diplomatik sa‘y-harakatlarini davom ettirishda bor kuchini ayamadi.

XULOSA

Bu ishtirok amir oliy hazratlarining avvalgi turli xalqaro forumlarda bildirgan qat’iy pozitsiyalarining davomi bo‘lib, Isroil agressiyasini to‘xtatish uchun arab va islomning qo‘shma harakatlarini kuchaytirish zarurligini hamda xalqaro miqyosda davom etayotgan bosqinchilikka chek qo‘yishning iloji yo‘q ekan, Isroilning kundan-kunga kuchayib borayotgan jinoyatlarini to‘xtatish uchun amaliy choralar ko‘rish muhimligini ta‘kidladi. Qatar davlatining Falastin masalasidagi qat’iy pozitsiyasini tasdiqlab, amir Birlashgan Millatlar Tashkilotining Venadagi bo‘limi tomonidan 2024-yil noyabr oyida “Falastin xalqi bilan xalqaro birdamlik kuni”

¹⁰ <https://mofa.gov.qa/en/latest-articles/statements/qatar-condemns-in-the-strongest-terms-israeli-occupation's-storming-of-kamal-adwan-hospital-in-gaza-strip>

munosabati bilan o‘tkaziladigan tanatana tabrigida shuni ta’kidladiki, eng avvalo, Falastin xalqi bilan chinakam hamjihatlik ularning munosib hayot kechirish va o‘z taqdirini o‘zi belgilash huquqini qo‘llab-quvvatlab, qirg‘in urushi bolalar, qochqinlar, tibbiyot va gumanitar xodimlarni ham ayamaganini ta’kidladi.

U xalqaro hamjamiyatning Falastinda qon to‘kilishini to‘xtata olmasligini ochiq-oydin tanqid ostiga olib, BMT pozitsiyalari va rezolyutsiyalari ravshanligiga qaramay, xalqaro huquqni tatbiq etishda ikki tomonlama standartlar davom etayotgani xalqaro jinoyatchilarning jazosiz qolishini kuchaytirib, xalqaro tizimga bo‘lgan ishonchga putur yetkazayotganini ta’kidladi. Shuningdek, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Falastinlik qochoqlarga yordam ko‘rsatish agentligini (UNRWA) nishonga olishga va uning insonparvarlik roliga putur yetkazishga bo‘lgan urinishlarni qoraladi va o‘z xabarida Qatar agentlikni moliyalashtirishga qo‘shgan hissasini 100 million dollarga oshirganini ta’kidladi, bu uning falastinliklarni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha davomiy majburiyatini aks ettiradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. https://www.gco.gov.qa/wp-content/uploads/2024/12/permanent_constitution_state_qatar_en.pdf
2. <https://www.bbc.com/news/articles/cy5klgv5zv0>
3. <https://strategiecs.com/en/analyses/the-second-arab-islamic-summit-timing-and-contextual-implications>
4. <https://www.oic-oci.org/en/news/3729>
5. <https://www.spa.gov.sa/en/N1995299>
6. <https://the arabweekly.com/qatar-shifts-position-extremism-west-questions-dohas-role-hamas-attack>
7. <https://english.aawsat.com/gulf/4710246-gcc-leaders-meet-doha-stress-need-truce-gaza>
8. <https://sdg.iisd.org/events/79th-session-of-the-un-general-assembly-unga-79/>
9. <https://mofa.gov.qa/en/latest-articles/statements/qatar-condemns-in-the-strongest-terms-israeli-occupation's-storming-of-kamal-adwan-hospital-in-gaza-strip>